

**YEOIINING BOJXONA TO'LOVLARI TIZIMIDA QQSNING
ROLI: HUQUQIY TARTIBGA SOLISHI VA QO'LLASH AMALIYOTI**

Xalimov.Sh.M.

Annotatsiya: Mazkur maqolada Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YEOII) doirasida bojxona to'lovlari tizimida qo'shilgan qiymat solig'ining (QQS) o'rni, uning huquqiy tartibga solinishi hamda amaliyotdagi qo'llanish mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, YEOIIga a'zo davlatlar bojxona siyosatida QQSni undirishdagi o'ziga xos jihatlar, muammolar va ularni takomillashtirish istiqbollari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: YEOII, bojxona to'lovlari, QQS, huquqiy tartibga solish, integratsiya, soliq siyosati.

Abstract: This article analyzes the role of value added tax (VAT) in the customs payments system within the Eurasian Economic Union (EAEU), its legal regulation and mechanisms of application in practice. It also examines the specific aspects of VAT collection in the customs policy of EAEU member states, problems and prospects for their improvement.

Keywords: EAEU, customs payments, VAT, legal regulation, integration, tax policy.

Kirish. Global iqtisodiy integratsiya jarayonlarining jadallashuvi davlatlararo savdo munosabatlarida yagona bojxona va soliq mexanizmlarini shakllantirishni talab etmoqda. Ushbu jarayonda Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YEOII) alohida ahamiyat kasb etib, uning doirasida bojxona to'lovlari tizimi muhim iqtisodiy vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) bojxona to'lovlari tarkibida byudjet daromadlarini shakllantirish va ichki bozorni himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. [1]

YEOII hududida tovarlar erkin harakatlanishini ta'minlash bilan birga,

tashqi savdo operatsiyalarida soliq va bojxona tartib-taomillarini uyg'unlashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu sababli, QQSni undirishning huquqiy asoslari va amaliy mexanizmlarini o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

1. YEOIIning bojxona to'lovlari tizimi va uning huquqiy asoslari

YEOII bojxona to'lovlari tizimi ittifoqqa a'zo davlatlar hududida yagona bojxona makonini shakllantirishga qaratilgan. Ushbu tizim YEOII Bojxona kodeksi, ittifoq shartnomalari va milliy qonunchilik hujjatlari bilan tartibga solinadi.

Bojxona to'lovlari tarkibiga bojxona bojlari, qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i hamda bojxona yig'implari kiradi. Ular import qilinayotgan tovarlarning qiymati, kelib chiqishi va bojxona rejimiga bog'liq holda undiriladi. QQS esa ushbu tizimda eng barqaror va fiskal ahamiyatga ega bo'lgan to'lov turi hisoblanadi.

Huquqiy jihatdan QQSni undirish YEOII Bojxona kodeksi, shuningdek, a'zo davlatlarning soliq kodekslari asosida amalga oshiriladi. Bunda ittifoq doirasida umumiy tamoyillar belgilangan bo'lsa-da, ayrim stavkalar va imtiyozlar milliy qonunchilikka muvofiq belgilanadi. [2]

2. QQSning bojxona to'lovlari tizimidagi o'rni va ahamiyati

Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YEOII) bojxona to'lovlari tizimida eng muhim bilvosita soliq turi hisoblanadi. U fiskal, tartibga soluvchi hamda muvozanatlashtiruvchi funksiyalarni bajarib, davlatlararo savdo munosabatlarning barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Import qilinayotgan tovarlarga QQS qo'llanilishi davlat byudjetining daromad qismini mustahkamlash bilan birga, ichki bozorni himoya qilish va raqobat sharoitlarini tenglashtirishga xizmat qiladi.

YEOII doirasida bojxona to'lovlari tizimi yagona tamoyillar asosida shakllantirilgan bo'lib, QQS ushbu tizimda asosiy fiskal instrument sifatida namoyon bo'ladi. Import jarayonida QQSning undirilishi ichki va tashqi tovarlar o'rtasida soliq tengligini ta'minlaydi, ya'ni mahalliy ishlab chiqaruvchilar to'laydigan QQS import qilinadigan tovarlarga ham qo'llaniladi. Bu esa adolatli raqobat muhitini yaratishga xizmat qiladi. [3]

Shuningdek, QQS bojxona qiymatini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Soliq bazasi sifatida bojxona qiymati, bojxona bojlari va aksiz solig'ining yig'indisi olinishi natijasida import qilinayotgan tovarlarning real iqtisodiy qiymati aks ettiriladi. Bu holat soliq bazasini yashirish yoki sun'iy kamaytirish holatlarining oldini olishga yordam beradi.

YEOII integratsiya jarayonlari sharoitida QQS fiskal muvozanatni ta'minlovchi vosita sifatida ham muhim ahamiyatga ega. A'zo davlatlar o'rtasida tovarlar harakatining erkinligi saqlangan holda, tashqi savdoda QQSning undirilishi ittifoqning umumiy iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Natijada, davlat byudjetlari o'rtasida daromadlarning adolatli taqsimlanishi va soliq siyosatining muvofiqlashtirilishi ta'minlanadi.

YEOII sharoitida QQS ichki savdoda nol stavkada qo'llanilib, tashqi savdoda import paytida undiriladi. Ushbu mexanizm ittifoq ichida tovarlarning erkin harakatlanishini rag'batlantiradi, tashqi bozordan kirib kelayotgan mahsulotlar ustidan samarali fiskal nazoratni amalga oshirish imkonini beradi. [4]

1-jadval

QQSning YEOII bojxona to'lovlari tizimidagi o'rni va ahamiyati

Yo'nalish	Mazmuni	Iqtisodiy va huquqiy ahamiyati
Fiskal funksiyasi	Import qilinadigan tovarlardan QQS undiriladi	Davlat byudjeti daromadlarining barqaror manbaini shakllantiradi
Tartibga soluvchi funksiyasi	Import va ichki ishlab chiqarish o'rtasida soliq tengligi ta'minlanadi	Ichki ishlab chiqaruvchilarni himoya qiladi
Bojxona qiymatini aniqlash	QQS bazasi bojxona qiymati asosida belgilanadi	Tovarlarining real qiymati aks ettiriladi
Soliq yukini taqsimlash	QQS yakuniy iste'molchi zimmasiga tushadi	Soliq yukining adolatli taqsimlanishini ta'minlaydi
Integratsion funksiyasi	YEOII ichida nol stavka, tashqi savdoda undirish	Tovarlarining erkin harakatini rag'batlantiradi
Fiskal muvozanat	Yagona tamoyillar asosida undiriladi	A'zo davlatlar byudjetlari muvozanatini saqlaydi

Izoh: Mazkur jadvalda QQSning fiskal, tartibga soluvchi va integratsion

funksiyalari yoritilgan. QQS importdan undirilishi orqali davlat byudjeti daromadlarini barqarorlashtiradi, ichki ishlab chiqaruvchilarni himoya qiladi hamda soliq yukining adolatli taqsimlanishini ta'minlaydi. Bojxona qiymati asosida soliq bazasining belgilanishi tovarlarning real qiymatini aks ettirishga xizmat qiladi. YEOII doirasida yagona tamoyillarning qo'llanilishi esa tovarlarning erkin harakatini va a'zo davlatlar byudjetlari o'rtasidagi fiskal muvozanatni ta'minlaydi. [5]

3. QQSni huquqiy tartibga solish mexanizmlari

YEOII doirasida QQSni huquqiy tartibga solish bir nechta darajalarda amalga oshiriladi. Birinchi navbatda, ittifoqning normativ-huquqiy hujjatlari asosiy tamoyillarni belgilaydi. Ikkinchi darajada esa a'zo davlatlarning milliy soliq qonunchiligi qo'llaniladi.

Huquqiy tartibga solishning asosiy mexanizmlari quyidagilardan iborat:

1.1-rasm.QQS Huquqiy tartibga solish

Mazkur mexanizmlar YEOII hududida yagona yondashuvni shakllantirishga xizmat qilsa-da, amaliyotda ayrim tafovutlar saqlanib qolmoqda. [6]

4. QQSni qo'llash amaliyoti va mavjud muammolar (kengaytirilgan)

YEOII doirasida QQSni qo'llash amaliyoti integratsiya jarayonlarining muhim elementi bo'lsa-da, uning samarali ishlashiga to'sqinlik qilayotgan bir qator tizimli muammolar mavjud. Avvalo, bojxona qiymatini aniqlashdagi farqlar alohida

e'tiborga loyiq. A'zo davlatlarda bojxona qiymatini hisoblash uslublari va yondashuvlarining turlicha talqin qilinishi natijasida bir xil tovarlarga nisbatan QQS bazasi turlicha shakllanmoqda. Bu holat soliq yukining notekis taqsimlanishiga va ayrim hollarda soliq nizolarining yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. [7]

Ikkinchi muhim muammo — hujjatlarni rasmiylashtirish jarayonining murakkabligidir. Import va eksport operatsiyalarida talab etiladigan hujjatlar sonining ko'pligi, ularning turli formatlarda taqdim etilishi hamda davlatlararo tan olinmasligi tadbirkorlik subyektlari uchun ortiqcha vaqt va moliyaviy xarajatlarni keltirib chiqarmoqda. Natijada QQSni undirish jarayoni sekinlashib, tashqi savdo operatsiyalarining samaradorligi pasaymoqda.

Uchinchi muammo sifatida soliq ma'muriyatchiligining raqamlashtirish darajasi yetarli emasligini ko'rsatish mumkin. A'zo davlatlar o'rtasida yagona elektron axborot almashinuvi tizimining to'liq shakllanmaganligi QQS bo'yicha ma'lumotlarni tezkor tekshirish va solishtirish imkoniyatlarini cheklaydi. Bu esa soxta hujjatlar, ikki marta soliqqa tortish yoki soliqdan bo'yin tovlash holatlariga sharoit yaratadi.

Shuningdek, QQS stavkalari va soliq imtiyozlaridagi tafovutlar ham muhim muammo hisoblanadi. Ayrim davlatlarda pastroq stavkalar yoki kengroq imtiyozlar qo'llanilishi savdo oqimlarining sun'iy ravishda o'zgarishiga, ya'ni tovarlar soliq yukidan qochish maqsadida ma'lum hududlar orqali olib o'tilishiga olib kelmoqda. Bu holat YEOII doirasida adolatli raqobat muhitini buzadi va fiskal nomutanosiblikni kuchaytiradi.

Umuman olganda, mazkur muammolar YEOII doirasida QQSni qo'llashda fiskal siyosatni yanada uyg'unlashtirish, bojxona va soliq ma'muriyatchiligini standartlashtirish hamda raqamli integratsiyani jadallashtirish zarurligini ko'rsatadi. Bu chora-tadbirlar QQSni undirish samaradorligini oshirish, savdo jarayonlarini soddalashtirish va ittifoq ichida yagona iqtisodiy makonning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. [8]

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, YEOIIning bojxona to'lovlari tizimida QQS muhim

fiskal va tartibga soluvchi vosita hisoblanadi. Uning huquqiy asoslarini takomillashtirish va amaliy qo'llanishini soddalashtirish ittifoq doirasida savdo samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- QQSni undirish bo'yicha yagona metodologiyani ishlab chiqish;
- bojxona va soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirishni jadallashtirish;
- a'zo davlatlar o'rtasida soliq siyosatini uyg'unlashtirish;
- huquqiy normalarni qo'llashda shaffoflikni oshirish.

Mazkur choralar YEOII bojxona to'lovlari tizimining samaradorligini oshirishga hamda integratsiya jarayonlarini yanada chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi to'g'risidagi shartnoma. Ostona, 2014 yil.
2. YEOII Bojxona kodeksi. Moskva, 2017 yil.
3. Xalimov Sh. M. Integratsiya sharoitida YEOIIda QQSni undirish mexanizmini takomillashtirish istiqbollari: ilmiy maqola.
4. OECD. International VAT/GST Guidelines. Paris, 2017.
5. Keen M., Smith S. VAT Fraud and Evasion: What Do We Know and What Can Be Done? National Tax Journal, 2006.
6. Terra B., Kajus J. A Guide to the European VAT Directives. Amsterdam, 2020.
7. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. Toshkent, amaldagi tahrir.
8. YEOII a'zo davlatlari o'rtasida bilvosita soliqlar to'g'risidagi rasmiy hujjatlar to'plami. Moskva.